

ABU ABDULLOH AL-QURTUBIYNING HAYOTI VA ILMIY FAOLIYATI

O‘zbekiston xalqaro islom akademiyasi

Islomshunoslik fakulteti Dinshunoslik yo‘nalishi

*2-bosqich talabasi **Omonova Ma‘mura***

Tel nomer: +99888 715 19 03

Annotatsiya: *Ushbu maqolada Abu Abdulloh al-Qurtubiy hayoti, ilmiy faoliyati, ustozlari va yozgan asarlari haqida so‘z boradi.*

Kalit so‘zlar: *Qurtuba, Shihob Ad-Din Ahmad, “At-Tazkira” asari*

Asl ismi: Abu Abdulloh Muhammad bin Ahmad bin Abu Bakr bin Farh Al-Ansoriy Al-Xazraji Al-Andalusiy Al-Qurtubiy. Buyuk tafsirchi Ispaniyaning Qurtuba (Kordoba) shahrida tug‘ilgan. U ilgari u yerda katta bo‘lgan, keyinroq islomiy ilmlarini oshirish uchun Misrga ko‘chib o‘tgan (taxminan 633-hijriy yilda). Imom yoshligidanoq arab tiliga, Qur‘onga qattiq mehr qo‘ygan. U zot ota-bobolari hijriy 627-yilda vafot etgunlaricha otalarining g‘amxo‘rligi ostida qoldilar. Islomiy ilmga intilishdagi qat‘iylik va tirishqoqlik shunday edi. Biograflar uning umri ibodat va qalamkashlikda o‘tganini aytishadi. Imom ilm izlashdan tashqari, yoshligida chinni ishlab chiqarishga mohir bo‘lgan va o‘sha paytdagi Andalus aholisining odati bo‘yicha an‘anaviy kulolchilik bilan shug‘ullangan¹.

Uning otasi dehqon bo‘lib, 627-yil ramazon oyining uchinchi kunida (1230-yil 16-iyul) xristian ispanlar tomonidan uyushtirilgan hujumda o‘ldirilgan. Al-Qurtubiy bu voqeani o‘z tafsirida shunday izohlaydi: “La‘natlangan dushman 627-yilda Ramazon oyining 3-kuni tongida hamma hech narsadan bexabar mehnat qilayotgan bir paytda uyushtirgan bosqinida ko‘p odamlarni o‘ldirdi va asir oldi. O‘ldirilganlar

¹ Al-Qurtubiy, al-Jomi li-Ahkam al-Qur'on. –Kasablanka: Institutsional Ar-Risala. 2006. 7 jild

orasida mening otam ham bor edi...”² Al-Qurtubiy yoshligida kulolchilikda qo‘llangan tuproqni tashib, oilaning ro‘zg‘origa yordam bergan.

Tashqi ko‘rinishlari. Ibn Farhun aytadiki: “Imom Al-Qurtubiy oddiy bir kiyim kiyib yurar edi, boshida qalpoq bor edi”.³

Imom Al-Qurtubiyning ustozlari: Uning Andalusdagi asosiy ustozlari:

1. Abu Ja’far Muhammad bin Ahmad Al-Qaisi;
2. Rabi’ bin Ahmad bin Rabi’ Al-Ashviy;
3. Qozi Abul Hasan bin Abdilloh bin Muhammad Al-Ansoriy Al-Qurtubiy Rahimahumullohu Jome’an;

Misrdagi ustozlari esa:

4. Ahmad ibn Umar Al-Ansoriy Al-Qurtubiy;
5. Abu Muhammad Abdul Vahhob ibn Hasan Al-Qurayshiy;
6. Abul Hasan ibn Ali ibn Hibatilla;
7. Abu Ali Al-Hasan bin Muhammad ibn Amruk kabilar edi.

Imom al-Qurtubiy tomonidan dunyo musulmonlarining ko‘pchiligi zikr etilgan asarlari orasida:

1. “Al-Jomi’li Ahkomil Qur’on” (tafsir) ;
2. “At- Tazkira fi al - Mauta Ahvali Age va al – Mauta” ;
3. “Al - Atsna fi Syarhi al - Asmo al – Husno” ;
4. “At- Tadzkar Afdlali fi al-Qur'on” ;
5. “Al-Hadis an-Nabaviy” ;

² Al-Qurtubiy. Al-Jomi li-Ahkam al-Qur'on. – Kasablanka: Institutsional Ar-Risala. 2006. 7 jild

³ Ibn al-Imod. Shazaratu az-Zahab. –Bayrut: Dar Ibn Kasir, 1998. 5 jild

6. “Ilom bima fi al-Din an-Nassara min al-Mafasid va al-Auham Adzhari Mahasinu Din al-Islom”;

Uning shogirdlari:

1. Shogirdlari ichida eng mashhuri o‘g‘li Shihob Ad-Din Ahmad edi;
2. Ismoil ibn Muhammad ibn Abdil Karim ibn Abdis Samad;
3. Abu Ja‘far Al-Osimiy al-G‘arnatiy;
1. Abul Abbos Ahmad ibn Amin Ad-Din As-Satariji;

Imom Qurtubiyning o‘ziga xos jihatlari. Ulug‘ Imom o‘zining jamiyatdagi illatlarni isloh qilish va dinda xaris bo‘lish va odamlarni o‘zini isloh qilishga yo‘naltirish istagi bilan mashhur edi. Uning qalamkashligi “At-Tazkira fi Ahval al-Mavt va Umuril Oxira” (Eslatma: O‘liklarning holatlari va oxirat ishlari) va “Qamoal-Harsi biz-Zuhdi val-Qano‘a” asarlarida yaqqol namoyon bo‘ladi. O‘z-o‘zini tarbiyalash va qanoatlanish orqali ochko‘zlikdan halos bo‘lishni ta‘kidlab o‘tadi. U o‘z davrining yetakchilarini tanqid qilgan bo‘lsada, tanqidchining aybidan qo‘rqmasdi. U “At-Tazkira” asarida shunday yozadi⁴: “Buyuk imom taqvodorlarning xulq-atvoriga ergashdi, chunki u o‘zini o‘zi ishtirok etmagan narsaga o‘z nomini aytmalikda juda ehtiyotkor bo‘lgan. U o‘zining tafsirida (Qur‘on tafsirida) shunday yozgan: Mening bu kitobga qo‘ygan shartim, har bir gapni asoschisiga va har bir hadisni to‘plagan kishiga havola qilishdir. Zero, “Ilm ne‘matlaridan biri u (rivoyatlarni) uning asoschisiga nisbat berish” deyilgan.

Shayx Mashhur Hasan Mahmud Salmon yozadi: “Shubhasiz, Imom Al-Qurtubiyning diqqat va qat‘iyati uning ilmi va asarlarining naqadar qimmatli va yuksak bo‘lishiga sabab bo‘lgan. U so‘z va amalda rostgo‘ylikka da‘vat etuvchi, xalqqa “at-Toyyib min al-qavl” bilan xitob qiluvchi, ahmoqlik va til illatlaridan

⁴ Al-Qurtubiy, “Al-Jomi li-Ahkam al-Quron”. –Kasablanka: Institutsional Ar-Risala. 2006. 3 jild

qaytaruvchi, takabburlik va riyokorlikdan qochuvchi diniy matnlarni tinimsiz o'qirdi".⁵

Al-Qurtubiy tafsir, hadis, qiroat, fiqh kabi sohalarda yuksak ma'lumotga ega olim bo'lgan. Shuning uchun unga "ilmdagi ummon" deb ta'rif berishgan. Al-Qurtubiy o'z asarlarida ahli sunna val jamoani himoya qilgan, Mo'tazila, Imomiya, Rofiziyya, Karromiya kabi mazhablarni tangid qilgan. U fiqhiy tomondan molikiy mazhabidaligi, aqidaviy jihatdan ash'ariy mazhabidaligi ta'kidlangan. Uning ash'ariy ekanligini "Tazkira" kitobidagi mutashobih oyat va hadislarni tafsir qilishidan tushunamiz⁶.

Al-Qurtubiy asarlarini uch qismga bo'lish mumkin:

- bosma;
- yozma;
- yo'qolgan asarlar.

Bosma asarlaridan eng mashhuri "At-Tazkira" asaridir.

Kitob nomi ba'zi manbalarda va aynan asarning ayrim nashrlarida "At-Tazkira fi ahvali'l-mavta va umuri'l-Axiro" deb atalgan. Shuningdek, Kotib Chalabiy "Kashfu az-zunun" asarlarida, al-Qurtubiy esa "At-Tazkira"ning muqaddimasida va mashhur tafsirining besh joyida kitob nomini yuqoridagidek qayd etganlar. U bu kitobning yozishdan nima maqsad qilganini Al-Qurtubiy "At-Tazkira"ning muqaddimasida shunday izohlaydi: "O'lim, o'liklarning hollari, tirilish, shafolat, jannat, do'zax, fitna va qiyomat alomatlarini o'z ichiga olgan ixcham kitob yozishni maqsadga muvofiq deb bildim" ⁷.

Ulamolarning Imom Qurtubiya bergan ta'rifi. Ulamolalar o'z asarlarida al-Qurtubiyni ulug'laydilar. Chunki u o'zining badiiy xarakteri, o'ziga xos axloqiy fazilatlar va taqvodorligi bilan tanilgan edi. Ibn Farihun u haqda shunday dedi: "U Allohning solih bandalaridan edi. Ul zotda dunyoga qiziqish yo'q edi. U

⁵ Al-Qurtubiy. At-Tazkar fi Afdal al-Azkar: Bayrut, 1986 yil. -265b.

⁶ Al-Qurtubiy, "Al-Jomi li-Ahkam al-Quron". -Kasablanka: Institutsional Ar-Risala. 2006. 3 jild

⁷ Kotib Chalabiy. "Kashfu az-zunun". Bayrut: 1999 yil.

taqvodorlardan edi va vaqtini Xudoga ibodat qilish bilan o'tkazardi. U faqat bitta ko'ylak kiygan. Boshida doim sallasi bor edi"⁸

Xuddi shunday ta'rifni al-Muqriy asarida ham uchratish mumkin. Nafhi at-Tayyib: “ Al-Qurtubiyning dunyoga befarqligi “A'rof” surasi, 26-oyatidagi so'zlarni takrorladi: **“Eng yaxshi libos taqvo libosidir.”**⁹

Ibn Abbos roziyallohu anhu aytdilar: “U kiyim solihdir amaldir. Taqvo libosi jun chopon emas, balki Allohning nazdida hayo va ibodatdan afzalroqdir hech narsa”. Urua ibn az-Zubayr roziyallohu anhu tushuntirdi: “Bu kiyim Allohdan qo'rqishdir”. Yana aytilgan: “Taqvo buyurilgan ishlarda Allohdan qo'rqish va man qilinganidan qaytishdir”.¹⁰

Imom al-Qurtubiy 9-shavvol 671-hijriy dushanba oqshomida Misr Qohira shahrida vafot etdi. Qabri Nil daryosining sharqida joylashgan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Al-Qurtubiy. At-Tazkar fi Afdal al-Azkar: Bayrut, 1986 yil.
2. Al-Qurtubiy, “Al-Jomi li-Ahkam al-Quron”. – Kasablanka: Institutsional Ar-Risala. 2006. 3 jild
3. Kotib Chalabiy. “Kashfu az-zunun”. Bayrut: 1999 yil.
4. Shayx Abdulaziz Mansur. Qur'oni Karim ma'nolarining tarjima va tafsiri. – Toshkent: Sano standart, 2021.
5. Ibn al-Imod. Shazaratu az-Zahab. – Bayrut: Dar Ibn Kasir, 1998. 5 jild

⁸ Ibn Farihun. Ad-Dibajul-Muzhib Fi ma'rifat Aghyan Ulamo al-Mazhab. – Qohira: Dar at-Turas, 2011. 3-jild

⁹ Qur'oni karim: ma'nolarining tarjima va tafsiri /Tarjima va tafsir muallifi: A.Mansur. -Toshkent: TIU, 2009 (A'roq surasi 26-oyat)

¹⁰ Ibn al-Arabiy. Ahkam al-Quron. –Qohira: Dar alQutub al-Ilmiyya, 2003. 1 jild